

Zapiski, ocene in poročila

MOLETOVI SPOMINI

Čeprav je avtor obsežne knjige spominov* predvsem umetnostni zgodovinar, ki je tri desetletja deloval kot profesor stare in znamenite Jagelonske univerze v Krakovu, je vendar s svojim pesniškim in prevajalskim delom tudi eden od soustvarjalcev slovenske literarne preteklosti (prim. njegovi pesniški zbirki *Ko so cvele rože* — 1912 in *Tristia ex Siberia* — 1920), zato ima — podobno kot njegova vrstnika, umetnostna zgodovinarja Izidor Cankar in France Stelè — ustrezno mesto v slovenski literarni zgodovini (prim. *Zgodovina slovenskega slovstva* V in VI, Slovenska Matica 1964, 1969). Med slaviste v širšem smislu pa spada Vojeslav Molè zato, ker je v Krakovu gojil slovansko umetnostno zgodovino in je bil v neposrednem delovnem stiku s pomembnimi poljskimi in drugimi slovanskimi jezikoslovci in literarnimi zgodovinarji; veliko jih v Spominih omenja, nekatere celo podrobneje oriše kot ljudi in znanstvenike.

Spomini — izšli so za avtorjevo petinosemdesetletnico (roj. 14. februarja 1886) — obsegajo štiri velika poglavja: *Otroška in mladostna leta*, *Prva svetovna vojna in Sibirija*, *Med obema vojnama*, *Druga svetovna vojna in povojni čas*. Spriču tako razgibanega in prevratnega obdobja ter Moletove nenavadno razvejane življenjske poti ni čudno, da se pred bralcem zvrstijo številni zelo raznoliki dogodki in srečanja, ki jih je avtor z osebno globoko prizadetim pripovedovanjem vtikal v novejšo kulturno (in drugačno) zgodovino. Pri tem seveda ne gre za znanstveno ugotavljanje objektivne resnice, gre za izpoved takšne resničnosti, kakršno in kakor jo je doživljal slovenski in poljski humanistični znanstvenik Molè, katerega življenjski nazor se je v glavnem izoblikoval že v obdobju pred prvo svetovno vojno in ki si je vse življenje prizadeval, da bi ohranil notranjo osebnostno harmonijo; tako si lahko razlagamo zadnji stavek predgovora (str. 8): »Moja knjiga spominov je avtobiografija humanista, ki ga je prav humanizem varoval in rešil, da ni utonil v viharjih naše tragične dobe.«

Razumljivo je, da je avtor svoja doživetja in izkušnje izrazil skladno s svojimi občutji in vednostjo današnjega časa; tako so nekatere razlage in ocene dogodkov (zlasti

političnih) morda drugačne, kot bi bile ob neposrednem odzivu nanje, priznati po mramo, da v celotnem delu zaznavamo Moletovo prizadevanje za pravičnost. — Čeprav skuša njemu neprijetne značajске poteze in nečedna dejanja ljudi okrog sebe razumeti, pravzaprav nikomur ni »ostal dolžan«. Med ljudi, ki jih je najbolj cenil, nedvomno spadajo Župančič, Stelè in Ramovš, po človeški plati pa mu niso bili pri srcu npr. krakovski profesor Nitsch, Alojz Gradnik in France Kidrič. Sodbe o znanstveni vrednosti kolegov (posebno kadar je govor o slavistih) so večinoma preveč splošne, veliko pa mu pomeni tudi človekova zunanost (drža, obleka); tako pravi npr. za nekega jugoslovanskega štipendista v Krakovu, da je bil *simpatičen eleganten človek in pravi znanstvenik* (383).

Spomini so urejeni kronološko, tako da se avtor pomika skozi čas kot človek v družini, kot človek in literat v splošni in strokovni družbi, kot znanstvenik-raziskovalec likovne umetnosti, kot akademski učitelj, kot filozof in ljubitelj svetovne literature. Družinska vprašanja velikokrat prekrijejo druga dogajanja, in bolj ko je bil čas trd in neprijazen, bolj se je povečevala skrb in bojazen za fizični in duhovni obstanek (verjetno je podton avtorju narekovala tragična smrt njegovega sina Marijana (1963), ki se je v Parizu povzpел že med najvidnejše današnje iraniste).

Otroška leta je Molè preživel na Primorskem (Trst), gimnazijo pa je od drugega razreda naprej obiskoval v Novem mestu, kjer je leta 1966 maturiral. V tem poglavju so živo opisane takratne razmere in vzdušje v naših šolah; avtor se ustavlja ob vprašanju slovenske narodne zavesti pri dijakih in profesorjih, podrobneje opredeljuje svoj odnos do posameznih predmetov (in ljudi), posebno še odnos do slovenskega jezika in književnosti (Kette in Župančič sta mu bila velika vzornika), do italijanske, češke in poljske literature. Današnji srednješolec bi težko verjel, da je Molè kot novomeški gimnazijec prebiral leposlovna dela kar v šestih ali sedmih jezikih! V gimnazijski čas segajo tudi avtorjevi literarni prvenci, ki so bili objavljeni v Ljubljanskem zvonu (list je bil na gimnaziji prepovedan).

* Vojeslav Molè, *Iz knjige spominov*. Slovenska Matica. Ljubljana 1970. 559 s.

V prvih študijskih letih je Molè omahoval med literaturo, jezikoslovjem in umetnostno zgodovino; zanj se je pravzaprav dokončno odločil šele po vrnitvi iz Italije na Dunaj (študirati je začel na Dunaju 1906/7, odslužil enoletni vojaški rok v Trstu, nadaljeval študij v Krakovu 1908/9 in v Rimu 1909/10). Na Dunaju se je veliko srečeval z Rajkom Nahtigalom in pesnikom Zupancičem. Cankarja je obiskal pozneje na Rožniku, vendar — tako pripoveduje Molè — to srečanje ni bilo prijetno, čeprav Cankarjevo umetnost visoko ceni.

Na fronto (1914) je prišel Molè kot formiran umetnostni zgodovinar (študij je končal z disertacijo leta 1912, bil še leto dni v Italiji, nato pa do začetka vojne že v službi kot konservator v Dalmaciji); kmalu je prišel v rusko ujetništvo in v Sibirijo, kjer je prebil pet let. To poglavje je najboljše in opisi sibirskih razmer so mestoma privlačni in zanimivi. Manj pretresljivo učinkuje na današnje rodove (po izkušnjah druge svetovne vojne) »nečloveške težave«, s katerimi so se morali otepati ujetniki (častniki so dobivali sprva plačo, ki je zadoščala celo za vzdrževanje strežnika).

Na novoustanovljeni ljubljanski univerzi (1919) je prevzel stolico za umetnostno zgodovino Izidor Cankar, tako da je dobil Molè po vrnitvi leta 1920 docenturo za klasično arheologijo in zgodovino bizantinske umetnosti (habilitiral se je v Sibiriji, na univerzi v Tomsku). S tako rešitvijo ni bil preveč zadovoljen, prav razočaran pa je bil nad kritiko (Glonar) zbirke Tristia ex Siberia; po tem se je nehal ukvarjati s pesništvom. Ta del knjige je zanimiv predvsem kot odlomek iz zgodovine slovenske univerze, dotika pa se tudi drugih vprašanj slovenske kulture v letih po prvi svetovni vojni. O prvem rodu slovenskih univerzitetnih učiteljev in o razmerah na univerzi govori Molè še enkrat, ko opisuje obdobje druge svetovne vojne (po nemški zasedbi Poljske se je čez nekaj mesecev umaknil v Ljubljano, kjer je z družino ostal do konca vojne).

Znanstveno in življenjsko pot je Molè dokončno usmeril leta 1924, ko sta obiskala ljubljansko univerzo poljska jezikoslovca Nitsch in Rozwadowski in ga nagovorila, da je sprejel v novoustanovljenem krakovskem slovanskem inštitutu stolico za umetnostno zgodovino. Tu je z leti dosegel velik znanstven ugled, tako da so na Poljskem v univerzitetnih krogih Slovenijo in Ljubljano zmeraj povezovali z Moletovim imenom. Domov se je Molè vračal skoraj

vsako leto, intenzivno je spremljal umetniško in znanstveno ustvarjanje v Sloveniji in o glavnih dosežkih tudi poročal v poljskih revijah; njegova žena Ela je prevedla zbirko Cankarjevih novel, Molè pa je napisal uvod o Cankarjevi umetnosti (1931). Po vrnitvi v Krakov (1945) je doživel precej razočaranj. Najbolj ga je prizadelo ovadštvo in škodoželjnost (posebno po letu 1948) in omejevanje potovanja v Jugoslavijo in tujino. Nekaj let po upokojitvi in sinovi smrti se je preselil k hčerki v ZDA.

Posebno zapleteno vprašanje Moletovih spominov je vprašanje jezika. Kot nekdanji slovenski pesnik in pisatelj je ohranil nenavadno tenek posluš za knjižno slovenščino; naravnost goji izrazno spretnost, čeprav se ne more izogniti arhaičnemu nadihu, kar daje tekstu celo poseben mik. Na drugi strani pa se je avtor v svojem znanstvenem in pedagoškem delovanju tako globoko vrstel v poljščino, da pogosto prihaja do jezikovne interference. Večkrat imamo vtis, da so posamezne fraze ali celotni stavki pravi kalki (v bližnjo in daljšo okolico, do njega so se obrnili, ustvarja nekako vrsto prostora, ipd.). Precej neenovit je avtorjev odnos do poljskih in ruskih imen, deloma jih sklanja kar na poljski način, ruske pa navaja v poljski obleki. Tako so npr. imena Łoś, Feliś v sklanjatvi ali izpeljankah pisana z znakom *i* (Łosia, Felisiov, itd.). Poljska in ruska imena tipa Lodź, Poznanj, Kazan, Perm, Tver so ponašena v moškem spolu in se ne sklanjajo po i-jevski sklanjatvi, torej v Kazanu, v Tveru — in ne: v Kazani, v Tveri. Precej nedoslednosti je v knjigi tudi pri transliteraciji ruskih vložkov, kjer tudi prevladuje poljsko posredništvo (trdi *ł*, označevanje mehčanja soglasnikov z *i*, ipd.), npr. »Kakoj vi nacionałnosti?« — »Ja Słoweniec.« — »Značit, vy Słovak?« — »Niet, gospodin polkovnik, ja Słoweniec.« — »Čto eto takoe? Vy otkuda?« — Ja rodiťsja *niedaleko goroda Triesta.*« — »V takom slučaje vy *Italianiec.* Ja vas v *italijanskiju legiju* posažu.« (182). Večkrat srečamo tudi hibridno rusko-slovensko sklanjatev (npr. *Vojennego gorodkă* namesto *Vojenного gorodkă* — 161), poljsko sklanjatev celo pri občnih imenih (npr. eden najbolj znanih *hetitologów* — 545), mešanje slovenskih in poljskih oblik imen (Krakow — Kraków, Venecija, Vilno.) Neprijeten vtis naredijo tudi napake v poljskih vložkih, npr. *Nowe materialy do jednogo...*, *Dywanik nad miom łózkkiem...* (340).

Večino napak v slovenskih oblikah in pravopisu ne moremo pripisati tiskarskemu škrtatu, npr. *čem* dlje sem premišljal, pri *čemu*, *častitam* vam, pred *kratkem*, *zanešenjaštvo*, *renesanca*, *daljše* stolice, *Šmarjetske* toplice, z *kostanjnim* listjem, o *Tatarjih*, ipd.). Pravo zmedo je v knjigi povzročil tudi *bralec*—*bravec*; na nekaterih straneh najdemo več pisave z *l*, na drugih spet z *v*, večkrat pa se mešata pravopisa celo na isti strani.

Najbrž moramo pripisati vplivu let in slabih zvez med avtorejm in tiskarno tudi pomote v letnicah in datumih, ki bi bile sicer za tako natančnega znanstvenika nenavadne: tako Molè ni prišel v Krakov leta 1907 ampak 1908 (str. 52); Nemci so zasedli Paris 14. junija 1940, ne 14. maja (str. 476); februaraska buržoazno-demokratska revolucija v Rusiji ni mogla po nobenem koledarju biti 17. marca 1917 (str. 214), bila je 27. februarja (12. marca).

VALENTIN VODNIK IN F. M. DOSTOJEVSKI V KONDORJU

V Kondorjevi knjižni seriji, ki z današnjimi 120 oziroma 140 številkami že zdaj predstavlja enega pomembnih strokovno vodenih založniških in uredniških podvigov pri nas, sta med zadnjimi zvezki izšla *Izbrano delo Valentina Vodnika in Izbor kratke proze F. M. Dostojevskega*. Zvezka, ki bosta nedvomno med dijaki, profesorji, pa tudi siceršnjimi poznavalci in ljubitelji zbudila zanimanje, sta uredila Jože Koruza in Aleksander Skaza.

Koruzov izbor iz Vodnikovih pesmi, strokovno-poučnih in žurnalistično-pripovednih spisov ter pisem s svojo tehtnostjo pa spričo oddaljenosti zadnjih takšnih izborov (pesništva, ki ga je odbral Gspan 1958, sicer I. Grafenauerjev ter Pregljev in Lahov 1919) najbrže ni ustregel le običajno razprostranjeni vedoželjnosti, marveč tudi šolskim potrebam. — Njegovo posebnost predstavlja obsežen izbor proznih spisov razne vrste in vsebine, ne da bi urednik seveda hkrati kako zapostavljal Vodnikovo verzifikacijo. Pesništvo je literarna zgodovina izdatno raziskovala in razlagala že doslej, Koruza pa je iz Vodnika izluščil, razložil in poudaril tudi tiste prvine in plasti, ki ne kažejo Vodnika le kot prvega slovenskega pesnika, temveč tudi kot začetnika slovenske pripovedne proze. Če pomislimo, da je v Vodnikovih časih po Evropi že zastavil

Med posledice nervoznega časa moramo verjetno šteti kar prepogoste tiskarske napake, ki tu in tam ogrožajo celo razumljivost, npr.: ko smo naslednje jutro *obdajal*, je bil tako mrzel veter . . . (162); ter da se moram *oprosti* dosedanjega državljanstva (364); saj sem jaz prvi nekako *načel* njegovo delovanje (313); saj je bila *os* (namesto: ost) njegove politike predvsem usmerjena dosledno proti Sovjetski zvezi (361); rus.: Počemu ne *hodite*, namesto: *hotite* (439); *Stani* osel, nam. *Stari* (146), itd., itn.

Velika škoda je, da se niti avtor niti izdajatelj ni odločil za imensko kazalo; v Spominih je toliko znamenitih slavističnih in drugih znanstvenih imen, ki jim Molè posveča večjo ali manjšo pozornost, jih ocenjuje, itd., in ki bi utegnila zanimati tudi npr. poljskega bralca; toda ali naj zato pregleda vsa poglavja?

F. Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

svoje prve zmagovite korake roman in da gre njegova produkcija takrat že v stotine, se Vodnikovi pripovedni poskusi morda res ne zdijo kdove kako imenitni, saj gre zvečine za kratke poučno-zabavne zgodbe in žurnalistična poročila, pa po drugi strani tudi res, da pred tem Slovenci samonamenske pripovedne proze sploh nismo imeli; da je bilo pred tem vse pripovedno le kot »eksempl« vpleteno med cerkveno prozo ali pa prepuščeno ustnemu sporočanju. Pri Vodniku se poprejšnja cerkvena utilitarnost najprej laicizira (npr. v basensko poanto), večkrat pa se zgodbica tudi že enostavno pripovedno izživi kar sama iz sebe, brez takšnega prepoudarjenega nauka. Ustrezne poskuse je mogoče spet še prav in pošteno oceniti ob pomisli, koliko let in desetletij je moralo preteči do organskega nadaljevanja in razvoja tako zastavljenih začetkov.

Koruzov komentar je neobičajno podroben in sistematičen, tako da izdatno presega srednješolske potrebe; z nadrobnim opisovanjem geneze različnih podmen pogosto spominja že na uvodne tekstološke komentarje k ZD slovenskih klasikov in obsega kar tretjino knjižice. Začenja se s poglavjem o Vodnikovem življenju (Življenje), nadaljuje z opisom njegovega dela (Delo) in s poglavjem *Pesniški razvoj*, ki bi se si-